

«Сейфуллин оқулары-14: Жастар, ғылым, инновациялар: цифрландыру – жаңа даму кезеңі» атты Республикалық ғылыми-теориялық = Материалы Республиканской научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения-14: Молодежь, наука, инновации: цифровизация – новый этап развития». - 2018. - Т.1,Ч.4. - Б. 42-44

ҚР-ДАҒЫ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Сапарбеков М.А.

Біздің басты мақсатымыз: адамның өз қабілетін іске асыру және дамыту үшін құқықтар мен мүмкіндіктерге ие болатындай лайықты өмір сүруі үшін жағдай туғызу.

Жұмыспен қамту саласындағы негізгі мақсат халықты неғұрлым толық түрде өнімді жұмыспен қамту болып табылады. Бұл мақсат екі қосымша мақсатқа қол жеткізуді: жұмыстан шығып қалу деңгейін азайтуды; жұмыссыз халықты жұмысқа орналастыру деңгейін арттыруды көздейді [1]. Халықты әлеуметтік қорғау саласындағы негізгі мақсат халықтың кедейлік деңгейін азайтуға, қайыршылықты жоюға бағдарланған халықты әлеуметтік жағынан қамтамасыз етудің тиімді жұмыс істейтін жүйесін құру болып табылады. Қосымша мақсаттар:

- экономикалық қызметтің барлық түрлері бойынша жалдамалы қызметкерлердің еңбекақы төлеу деңгейін көтеру;
- әлеуметтік сақтандырудың сан алуан түрлерін енгізу арқылы туындауы мүмкін қатерден өзін-өзі қамтамасыз етудің қол жететіндей тетігін жасау;
- көп жағдайда мемлекет есебінен жүзеге асырылатын әлеуметтік қамтамасыз ету жүйесінен әлеуметтік сақтандыру жүйесіне көшу, ол мемлекеттің немесе жұмыс берушінің ғана емес, әрбір жеке адамның да қатысуын көздейді;

Республикада кедейліктің өсуі экономиканың нақты секторында өндірістің құлдырауына орай жұмыссыздықтың едәуір өсуіне, экономикалық қызметтің жекелеген түрлерінде, атап айтқанда, денсаулық сақтауда, білім беруде және ауыл шаруашылығында еңбекақы төлеу деңгейінің төмендеуіне, қызметкерлерге еңбекақы төлеудің ұзақ кідіруіне, халықтың нақты табысының төмендеуіне байланысты [1].

Қазіргі жағдайда еңбек нарығы - экономиканың және әлеуметтік-саяси өмірдің маңызды жоспарлы саласының бірі, еңбек нарығында жұмысшы күшінің құны, еңбек ақы көлемі, еңбек жағдайы, білім алу мүмкіндігі, кәсіби өсімі бағаланады. Ұлттық еңбек нарығы қоғамдық өндірісті қамтиды, әрбір сала талаптарының жұмыс күші талаптары ерекшеленеді [1].

Жұмыссыздық өсуде, онымен бірге кедейлік те өз позициясын нығайтып келеді. Және әсіресе: жұмыссыздар мен кедейлер арасында жұмыссыздығының созылмалы сипаты салдарынан біліктілігінен толық немесе ішінара айрылған адамдар санының басымдығы аландатады.

Қоғам еңбек әлеуеті мен жұмыссыздардың біліктілігін пайдаланудан бас тартып отыр. Халықтың едәуір бөлігінің кәсіби және еңбек тұрғысынан құлдырау процесі ырық берместен жүріп жатыр. Жастар арасындағы жұмыссыздық айрықша алаңдаушылық туғызады. Қазіргі кезде біз уақытша жұмыссыздықтан гөрі циклды және құрылымды жұмыссыздыққа жиі тап болып отырмыз [2].

Еңбек және жұмыспен қамту мәселелері бойынша заңнаманың жетілдірілмегендігі - еңбекшілердің әлсіз қорғалуы. Мемлекеттік әлеуметтік көмектің атаулылығының, ашықтығының және қол жетімділігінің кемдігі. Кедейліктің деңгейі мен тереңдігін айқындаудағы тиімсіз қағидаттар. Жұмыссыздарды әлеуметтік қорғауға арналған шығыстың азаюы. Көрсетілетін материалдық көмек деңгейі мөлшерінің төмендігі. Жұмыстан босатылған қызметкерлердің әлеуметтік қорғалу құқығына нұқсан келтіру.

Жұмысынан, еңбек қабілеттілігінен және табыс көзінен айрылуымен байланысты әлеуметтік қатерге тап болған кезде халықтың өзін-өзі қамтамасыз ету дағдысын қалыптастыру саясатының болмауы.

Жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету саласында мынадай міндеттер белгіленді:

- кәсіби даярлау жүйесін тиімді дамытуды қамтамасыз ету;
- жұмыссыздарды қайта даярлауды ұйымдастыру мүмкіндіктерін іздестіру;
- ұлттық менеджменттің, кәсіпкерлер табының қалыптасуына жәрдем көрсету;
- әр түрлі салалық одақтардың құрылуына жәрдемдесу және олардың қызметін қаржыландырудың сенімді көздерін қамтамасыз ету;
- жұмыс берушілердің бұрынғы жұмыс орындарын сақтауын және жаңаларын құруын ынталандыру мәселелерін пысықтау, шағын бизнес пен жеке кәсіпкерлікті дамытуға жәрдемдесу;
- халықтың әлеуметтік жағынан осал жіктерін жұмыспен қамтуға жәрдемдесу;
- қоғамдық жұмысты ұйымдастыруды экономикалық тұрғыдан мақсатты ету;
- еңбек көші-қонын ұйымдастыру жөніндегі шараларды қамтамасыз ету;

Жұмыспен қамту саласындағы саясат халықтың жұмыспен өнімді қамтамасыз етілу мақсаттарына сүйенгенде ғана табысты болуы мүмкін. Бұған еңбек ресурстары сапасын қамтамасыз ету арқылы ғана қол жеткізуге болады. Экономикалық өсуді қамтамасыз ету үшін қажетті еңбек ресурстарының сапасы адам ресурстарын дамыту стратегиясы арқылы мүмкін болады. Бұл, өз кезегінде, халықты әлеуметтік қорғау жүйесінің тиімділігіне оң әсер етеді.

Кәсіби даярлау мемлекеттің ең басты қамқорлығында болуға тиіс. Бұл әсте мемлекеттік бюджет қаражатынан міндетті түрде көп соманың бөлінуі көзделуге тиіс дегенді білдірмейді. Халықтың тұрақты табысын және оның еселенуін қамтамасыз ететін еңбекке қабілетті халықтың едәуір бөлігінің өнімді жұмыспен қамтылуына бағдар ұстай отырып, адам ресурстарын

дамыту бағдарламалары арқылы халықтың жұмыспен қамтылуы саласындағы мемлекеттік саясатты түзету қажет [3].

Жұмыссыздықтан шегілетін қоғамдық шығын көбіне, кейбіреулер жұмыс істемеген жағдайда, өндірілмейтін тауарлар мен қызметтер көрсету көлеміне қатысты терминмен өлшенеді. Бірақ жұмыссыздықтан шегілетін жеке шығындары қызметкерлер мен олардың отбасылары үшін мұнан да күрделі және күйзелісті болуы мүмкін: табыстарын және салымдарын жоғалтатыны сөзсіз, ал кейбір жағдайларда мүлкінен және баспанасынан да айырылады, мұның өзі толқуларға, психологиялық тоқырауға, отбасындағы жанжалға, ал кейде тіпті қылмысқа алып келеді. Осындай себептер бойынша нарықтық экономикадағы елдердің үкіметтері уақыттың әртүрлі кезеңдеріне арналған жұмыссыздыққа байланысты жәрдемақы, сондай-ақ қайта даярлаудың көптеген әртүрлі бағдарламаларын ұсынады.

Жұмыссыздарды қайта мамандандыруды ұйымдастырудағы нақты мақсат: олардың міндетті түрде еңбекке орналастырылуы көзделуге тиіс. Осыған байланысты жұмысқа орналастыру қызметтері іске асыратын жұмыссыздарды қайта даярлау бағдарламаларының тиімділігін арттыру қажет.

Жұмыссыздарды қайта даярлаудың тиімділігін арттырудың бұдан басқа, неғұрлым оңтайлы жолы, ұзақ уақыт жұмыссыз жүргендер қатарындағы адамдарды жұмысқа орналастыру мәселелері бойынша кәсіпорындардың жұмысқа орналастыру секторымен өзара іс-қимылы болуы мүмкін. Осыған байланысты жұмыссызды алдағы уақытта аталған кәсіпорынға жұмысқа орналастыру шартымен, кәсіпорынның қызметкерлерді қайта даярлау курстарында жұмыссызды қайта мамандандыруға мемлекет тарапынан қосымша ақы төлеу тетігін енгізу мүмкіндігін зерделеу қажет [5].

Көптеген кәсіпорындардың өз мамандары мен жұмысшыларын кәсіби тұрғыдан қайта мамандандыруды қамтамасыз етуге шамасы келмейді және олар фирмаішілік кәсіби оқыту мен қайта оқытуды ұйымдастырудағы өз тәжірибесін жоғалтып алды. Әйтсе де таяудағы кеңестік кезде олардың бұл үшін тиісті базасы болып, осы міндетті ойдағыдай атқарып та келген еді. Кәсіпорындардың осындай практиканы қолға алуы немесе қайта түлетуі қажет. Бұл жұмыс берушілердің өз қызметкерлерін кәсіби даярлау мен қайта даярлауды ұйымдастыруды ынталандыру тетігінде көрініс табуға тиіс. Алайда мұның ірі кәсіпорындар туралы сөз болғанда ғана мәні болады. Шағын бизнестің субъектілеріне қатысты біршама өзге көзқарас қажет. Мысалы, қызметкерлерді қайта даярлаудың салалық курстарын құру.

Осының бәрі ел экономикасын сапалы адам ресурстарымен қамтамасыз ете отырып, осымен бір мезгілде нағыз кәсіпкерлер тәрбиелеуді ұйымдастыра алатын кәсіптік білім беру жүйесін құру қажеттігін алдыңғы қатарға шығарады [4].

Жұмыссыздарды әлеуметтік қамсыздандырудың көптеген мәселелері халықты жұмыспен қамту мәселелері жөніндегі мемлекеттік саясатты дамытуда әлеуметтік серіктестікті жетілдіру үшін негіз болуға тиіс.

Әдебиеттер тізімі

1. Б. Жүнісов, Ұ. Мәмбетов, Ұ. Байжомартов, «Нарықтық экономика негіздері» Алматы 2013 жыл.
2. «Егемен Қазақстан» Республикалық газеті/ Қазақстан экономикасы: «Басымдықтар мен проблемалар» №124. 12 мамыр 2014ж;
3. Адам дамуының дүниежүзілік бағдарламасы БҰҰДБ 2015 жыл 4366. - 8, 106-107 б
4. Бейсенов С. Инфраструктура рынка труда // Человек и труд - 2014 г. - № 1.
5. <http://www.journals.elsevier.com/insurance-mathematics-and-economics/#description>